

*Fagfelleurdert/ Peer reviewed article*

## Norgesferie i krisetider – Hvordan så sommeren 2020 ut i fjellet?

Sofie Kjendlie Selvaag, Line Camilla Wold, Vegard Gundersen, Rose Keller og Odd Inge Vistad  
Norsk institutt for naturforskning

### Engelsk tittel

Domestic travel in times of crisis – What happened at nature attractions during the covid-summer of 2020?

### Ingress

Reiselivsnæringen har blitt kraftig berørt av covid-19 pandemien og norsk turisme har opplevd store endringer det siste året. Omfattende reiserestriksjoner for internasjonale reiser og ønske om å minimere risiko for smitte førte til at flesteparten av nordmenn ferierte i eget land sommeren 2020. Vandring i fjellet blir stadig mer populært og derfor er det spesielt interessant å se på hvilken måte pandemien førte til endret bruk i fjellet. For å dokumentere dette er det brukt komparative før/etter studier med spørreskjema og ferdselstellere på Besseggen i Jotunheimen og Falkeriset sør for Hardangervidda. Dataene viser til dels store endringer og potensialer som har betydning for fremtidig forvaltning av områdene.

### Abstract

The Covid-19 pandemic has led to dramatic changes in the tourism industry and Norway is no exception. One major change in Norwegian tourism in 2020 was that most Norwegians had their summer holiday in their own country rather than travelling abroad, due to strict international travel restrictions. By comparing data from summer 2020 collected through visitor questionnaires and traffic counters to similar data for prior years, we have found a number of changes in mountain tourism in Besseggen (iconic tourist attraction) and Falkeriset (local natural attraction). Both areas experienced a large decline in foreign tourists and a significant rise in Norwegian tourists. Of these Norwegian visitors, we observed an increase in the number of first-time visitors, larger group size and a predominance of marked trail hiking. Despite the large increase of Norwegians to Besseggen, the absence of foreign visitors caused the total visitor volume to decline, whereas in Falkeriset the proportion of foreign visitors has consistently remained low, thus the increase in Norwegian visitors substantially increased the total visitor volume. In 2020, people used their second-homes and day hiked more compared to prior years, possibly because these activities are associated with a lower Covid-19 infection risk than other social activities.

### Key words

Covid-19, visitors, tourism, nature areas, mountain areas

### Innledning

#### Covid-19, turisme og friluftsliv

Covid-19 pandemien har ført til store og drastiske endringer for reiselivsnæringen verden over, og norsk turisme er intet unntak. De negative konsekvensene for næringen har vært trukket fram i en rekke nyhetsoppslag og er høyst anerkjent i form av blant annet statlige bevilgninger til reiselivet i løpet av det siste halvåret. I april ble det anslått at inntektene for norsk reiselivsnæring muligens kunne bli redusert med over 60 % sammenlignet med prognosen for et normalår (Innovasjon Norge 2020). Med innføringen av stramme reiserestriksjoner for internasjonale reiser ble det samtidig klart at flere nordmenn kom til å feriere i eget land sommeren 2020. Data innhentet på forsommeren viste at 55 % oppga at de planla å

---

feriere mindre i utlandet enn normalt og også at mange i større grad planla både bilturer innenlands, hytteferie (både privat og på turisthytter) og besøk hos familie/venner andre steder i landet, enn året før (Norsk Friluftsliv & Ipsos 2020a). Spesielt bruken av private hytter ble hyppig diskutert i media i 2020, og det nasjonale «hytteforbudet» berørte svært mange. Norsk reiselivsnæring på sin side, uttrykte i media bekymring for at nordmenn alene ikke ville bidra med nok inntjening, når utenlandske besøkende uteble. I tillegg var det usikkert om egenorganiserte turer, bruk av bobiler, telt og private boløsninger ville bety endrede besøksvolum med tilhørende større press i populære naturområder. På forsommeren ble det hyppig oppfordret fra helsemyndighetene om at det ikke var restriksjoner på det å gå tur ute og det ble i flere medier meldt om mye folk i populære turområder, for eksempel i Osloområdet (Halvorsen & Årnes 2020, Thobroe & Strand 2020), og om økende friluftslivsaktivitet i befolkningen (Vollan & Juva 2020). Dette bekreftes også av Venter mfl. (2020) som fant at gåing, løping, fottur og sykling økte med nesten 300 % i Oslo de to første ukene etter nedstengningen 12.mars i 2020. En oppfølgende studie viser at effekten med økt naturbruk vedvarte utover sommeren (Venter mfl. 2021). Mange nordmenn ble altså mer aktive innen friluftslivet som følge av restriksjoner på andre aktiviteter og oppfordringer til å være ute.

### **Norsk natur i turismesammenheng**

Landskap, kulturhistorie, kulturminner og natur er Norges fremste kvaliteter i reiselivssammenheng. Spesielt utenlandske besøkende oppgir naturkvaliteter som fjord, fjell og urørt natur som viktige årsaker for å feriere i Norge (Innovasjon Norge & Epinion 2019; Dybedal mfl. 2020). Men natur er også viktig for norske turister og enkelte medier meldte at det kom til å bli folkevandring i fjellet. Media-oppslagene var blant annet basert på undersøkelser som viste at mange nordmenn planla å besøke populære turmål som Lofoten, Telemarkskanalen og Geiranger i løpet av sommeren (Norsk Friluftsliv & Ipsos 2020a). På bakgrunn av denne undersøkelsen meldte NRK at hele 170 000 nordmenn hadde planer om å gå Besseggen i 2020, noe som ville være en tredobling sammenlignet med året før (Vollan mfl. 2020). Naturforvaltere, reiselivsaktører og forskere uttrykte bekymring for trafikkflyt, trengsel og kapasitet, sanitær- og avfallshåndtering og for negativ påvirkning på vegetasjon og dyreliv i naturområder (Norsk friluftsliv 2020; Vollan mfl. 2020).

Sommeren 2020 har passert og vi har erfart at det tidvis var et stort antall besøkende i enkelte områder (Lambertsen 2020; Johansen mfl. 2020). En undersøkelse gjennomført i etterkant av sommeren viste også at mange nordmenn prøvde seg på nye friluftaktiviteter sommeren 2020 (Norsk Friluftsliv & Ipsos 2020b). I undersøkelsen, hvor et landsrepresentativt utvalg personer over 18 år ble intervjuet, oppga 6 % (kvinner) og 10 % (menn) at de hadde gått sin første tur i fjellet sommeren 2020, og dette var den aktiviteten flest nordmenn oppga å ha gjort for første gang. Denne type trender er interessant for å diskutere økt sosialisering og rekruttering til friluftslivet (Odden 2008). For sommeren 2020 er det derfor spesielt interessant å se på endringene i bruksprofilen til de besøkende i fjellområdene, her representert ved lokalitetene Besseggen og Falkeriset.

### **Push- og pull-faktorer**

Denne artikkelen benytter seg av en pragmatisk komparativ tilnærming ved å undersøke forskjeller i besøksintensitet og -profiler på to lokaliteter før og under Korona. Nedstengningen i samfunnet 12. mars 2020 og fremover, og gjentatte perioder med restriksjoner knytta til sosial omgang og reiser, har medført bruk og etterspørsel etter en rekke aktiviteter og naturopplevelser (Venter mfl. 2020). Dette kan kanskje være en måte å dekke behovene som en ikke har fått dekket under de strenge tiltakene. Denne indre motivasjonen eller det vi kan kalle psykososiale drivkrefter kan brukes som forklaring eller med-forklaring på de besøksmønstre vi har observert i vår studie. Det er derfor spesielt relevant å vise til teorien om push-pull strategier som et bakteppe for undersøkelsen vår (Crompton 1979; Dann 1981; Kim & Lee 2002; Gundersen mfl. 2019b; Roy & Sharma 2020). Teorien påpeker at folk velger å reise eller utføre ulike aktiviteter fordi de har en indre motivasjon eller et udekket behov («push»-faktorer), og de blir påvirket av ytre krefter i form av goder, egenskaper eller fasiliteter i det ytre miljøet eller ved reisemålet («pull»-faktorer). Eksempler på «push»-faktorer i koronaåret 2020 kan være knyttet til det å komme vekk fra rutiner og monotoni, behov for avslapping eller spenning, sosialt samhold med familien eller sosial frustrasjon og muligheter for selvutfoldelse og utvikling, og samtidig holde seg innenfor trygge smittefrie rammer. «Pull»-faktorer er knyttet til funksjoner, muligheter, attraksjoner eller attributter på destinasjonen og må forstås i samspill med kunnskaper om, og de forventningene turistene har, til et bestemt sted eller en bestemt attraksjon.

---

Eksempel på «pull»-faktorer ved en destinasjon kan være spektakulære landskap, gode stier, naturattraksjoner, god tilrettelegging eller service som spisesteder og overnatting. Dette vil si at det er spesielt «pull»-faktorene som reiselivet kan påvirke gjennom utvikling av reisemål og besøksforvaltning. De som driver med reiseliv eller besøksforvaltning må dermed kjenne til de ulike faktorene og motivene som påvirker turistene til å velge et reisemål foran et annet, eller å besøke en attraksjon foran en annen. Push-pull teoriene har blitt kritisert for å være forenklet, i tillegg kan det være problematisk å skille mellom hva som faktisk er «push»- og hva som er «pull»-faktorer (Roy & Sharma 2020; Goeldner & Brent Richie 2003; Kim & Lee 2002). For eksempel vil reisemotivene variere for samme individ avhengig av kontekst; om man er på fisketur med gutta eller på en fottur med familien. Og dermed vil også hva som fungerer som push-/pull-faktorene variere. Det vil også være slik at «push»- og «pull»-faktorene gjensidig påvirker hverandre, slik at et skille kan oppfattes som kunstig. Likevel må det påpekes at det å skille mellom «push» og «pull» er enkelt å forstå, og det er egnet til å presentere et datamateriale på en oversiktlig og analytisk anvendelig måte.

### Problemstillinger

Komparative før-etter studier er egnet for å teste effektene av covid-19 tiltakene sommeren 2020. NINA gjentok undersøkelser med spørreskjema og ferdselstellere på to utvalgte lokaliteter i fjellet i Norge sommeren 2020; Besseggen i Jotunheimen og Falkeriset sør for Hardangervidda. I Jotunheimen, inkludert Besseggen, er det fra før gjennomført spørreundersøkelser med jevne mellomrom fra 1992 til 2019 (Vorkinn 2020) og her måles ferdsel (i form antall besøk) hvert år. På Falkeriset er det tidligere gjennomført spørreundersøkelse i 2017 og det er flere år med ferdselstillinger fra og med 2017. Dette gir oss mulighet til å undersøke i hvilken grad covid-19 pandemien betød endringer i bruken av fjellet. Vi ønsker i denne artikkelen å svare på om det i fjellet sommeren 2020 var endringer i:

- 1) Besøksvolumet og antall besøkende gjennom sesongen?
- 2) Besøksmønster og atferden til de besøkende?
- 3) Brukerprofilen til de besøkende?
- 4) Diskutere i hvilken grad observerte endringer i 1), 2) og 3) kan skyldes covid-19?
- 5) Diskutere mulige konsekvenser av eventuelle endringer i naturbruken – for friluftslivet og for forvaltningen av attraksjoner og naturområder?

### Om turister og besøkende i fjellet

Et naturlig startpunkt er å se litt nærmere på noen utvalgte karakteristika ved turismen i Norge generelt, og i fjellet spesielt. Tall fra *turistundersøkelsen sommer* (Innovasjon Norge & Epinion 2019) viser at når det gjelder naturaktiviteter er fottur over to timer den viktigste aktiviteten både for nordmenn og utlendinger som ferierer i Norge; henholdsvis 53 % og 48 % synes dette er viktig. Etter fottur følger topptur, som om lag en av fire synes er viktig (både nordmenn og utlendinger). Undersøkelsen viser også at 43 % av norske og 73 % av utenlandske sommerturister kan kategoriseres som enten ren naturturist (16 % og 27 %) eller som en blanding av natur- og kulturturist (27 % og 46 %). Det som kjennetegner naturturistene, er at de er svært interessert i å oppleve urørt natur og at de ønsker å oppleve fjord og fjell. Disse tallene indikerer at motivasjon for turen og det vi omtaler som indre «push» faktorer over, er viktige uavhengig av nasjonalitet.

Turistundersøkelsen viste også at tilfredsheten med ferien er litt større hos de som både er natur- og kulturinteresserte enn blant de som er rene naturturister, uavhengig av nasjonalitet (Innovasjon Norge & Epinion 2019). Undersøkelsen tar også opp spørsmålet om overturisme. Det spørres om stedene som ble besøkt sommeren 2019 opplevdes overfylte. Spørsmålene er altså ikke knyttet til naturområder spesielt, men de gir likevel interessante perspektiver av relevans. Andelen som opplevde overturisme var i underkant av 50 %, og var litt høyere blant utenlandske enn blant nordmenn (44 % vs. 48 %). Vi vet fra tidligere undersøkelser at opplevelse av overturisme eller trengsel er en relativ størrelse som er sammensatt av mange dimensjoner knyttet til for eksempel sted, tidspunkt eller forventningen den besøkende har (Gundersen mfl. 2019b).

NINA og andre aktører har det siste tiåret gjennomført brukerundersøkelser i en rekke fjellområder, både ved besøksattraksjoner og i verneområder. Et resultat fra disse undersøkelsene er at bruken varierer stort både innad i ett og samme område og mellom områder, når det gjelder faktorer som volum, arealbruk og karaktertrekk ved de besøkende. Vi ser blant annet «pull» faktorer på ikoniske turmål slik som Trolltunga, Preikestolen, der andelen

---

utenlandske besøkende er svært høy i sommersesongen, og det er relativt få norske besøkende (Selvaag 2017; Selvaag mfl. 2018; Vorkinn 2020). Her er andelen førstegangsbesøkende stor, og folk er ofte på en rundtur (ibid). I områder som ligger nær store hyttefelt finner vi derimot langt flere nordmenn og lavere andel førstegangsbesøkende (se bl.a. Wold & Selvaag 2017b; Vistad mfl. 2014). Antall besøkende varierer også stort mellom ulike områder og data fra ferdselstellers kan i løpet av en sommersesong variere fra under 50 passeringer på en sti (Bjønnåsen i Fulufjellet nasjonalpark, Wold & Selvaag 2017a) til over 157 000 (Trolltunga, Gundersen mfl. 2021). De mest populære stiene har naturlig nok ekstremt høye besøksvolum, men også andre områder, inkludert stier i populære hytteområder, kan ha relativt høye tall områdets karakter tatt i betraktning. Arealbruken varierer også stort mellom fjellområder, eksempelvis er mer enn 90 % av ferdselen i Rondane knyttet til merkede stier (Strand mfl. 2014), mens det for Forollhogna sin del er en tilsvarende høy andel knyttet til spredt bruk i terrenget eller på umerkede stier og tråkk (Gundersen mfl. 2017).

### **Besøkende til Besseggen og Falkeriset**

Tidligere data for Falkeriset (2017, Selvaag mfl. 2018) og Besseggen (2019, Vorkinn 2020) bekrefter de generelle funnene for hyttelokalitet (Falkeriset) og turistattraksjon (Besseggen) vist til over. Andelen norske besøkende var 66 % ved Falkeriset og 33 % ved Besseggen og førstegangsbesøkende utgjorde henholdsvis 37 % og 79 %. Ved Besseggen dominerer besøkende fra Oslo/Akershus og Østlandet ellers blant de norske, mens kun 1 % av nordmennene ble regnet som lokale. At andelen lokale er lavt, er noe vi ofte finner for typiske turistattraksjoner. Ved Besseggen hadde 13 % barn med i turfølget (<15 år), mens ved Falkeriset var den tilsvarende andelen hele 32 %. Ved begge lokaliteter var majoriteten av de besøkende på dagstur, men andelen var likevel litt større ved Falkeriset (96 %) enn ved Besseggen (82 %).

Ferdselsvolumet er ulikt for de to lokalitetene. Sommersesongen 2017 ble det registrert i overkant av 15 000 passeringer forbi telleren ved Falkeriset, mens det ved Besseggen ble registrert nesten 54 000. Falkeriset er en typisk tur-retur sti der de fleste besøkende passerer telleren både på vei inn og ut (og dermed registreres to ganger), mens Besseggen i langt større grad er en enveis-sti der de fleste går forbi telleren bare den ene veien. For sommeren 2017 kan vi derfor anslå at antall personer som gikk på Falkeriset var halvparten av antall registrerte passeringer forbi telleren (7500), mens antallet personer som gikk turen over Besseggen var om lag det samme som antall registrerte passeringer forbi telleren (54 000).

Preferanser for hvordan turen skal være varierer både fra person til person, men kan også variere fra en tur til en annen. «Purisme» er et mål på folks grunnleggende ønsker om tilrettelegging som merking/skilting, søppelkasser, stokker i bløte områder, hytter med matservering, samt om de foretrekker/tolererer andre besøkende, eller tvert imot. Det sier altså noe om preferansene de besøkende har for tilrettelegging og det å møte andre folk, når de er på tur (Vistad & Vorkinn 2012). Det er vanlig å bruke en purismeskala som deler brukere i tre grupper: lav-, mellom- og høypurister. Lavpurister foretrekker i større grad nevnte tiltak og (aksepterer) mange andre besøkende. Høypurister derimot ønsker i mindre grad slik tilrettelegging og foretrekker å kunne gå i naturen uten å møte for mange andre besøkende. Mellompurister havner i en midt-kategori. I 2019 kunne 66 % av de besøkende ved Besseggen karakteriseres som lavpurister, og kun 8 % som høypurister. Litt over en av fire havner i kategorien mellompurist. Ved Falkeriset (2017) var det enda flere lavpurister (77 %) enn ved Besseggen, og andelen mellompurister (17 %) og høypurister (6 %) var også lavere.

## **Metode og studieområde**

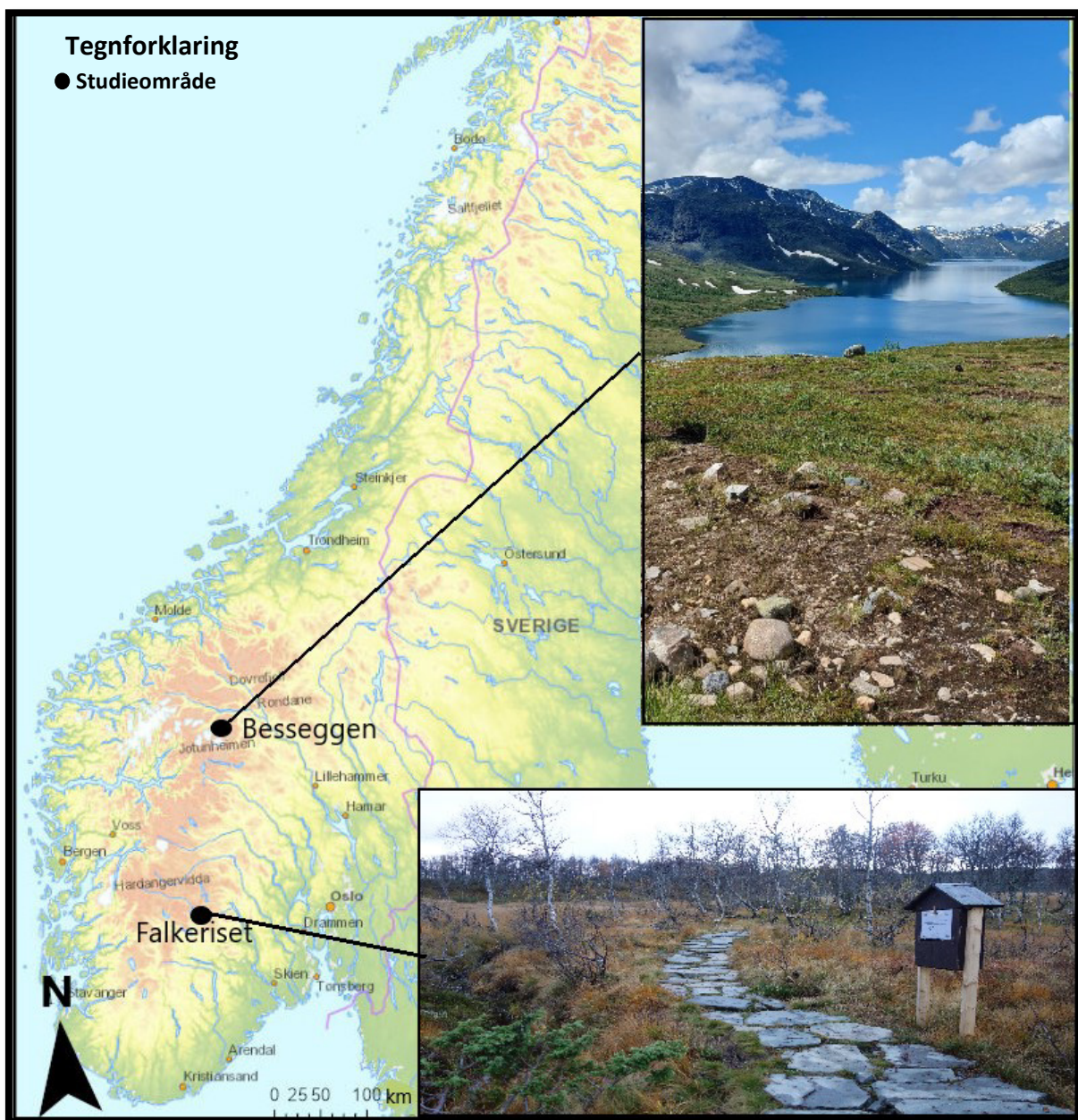
### **Valg av studielokaliteter**

Denne artikkelen bygger på data fra delprosjektet *Effekter av endret bruk på naturbasert reiseliv og bruk av utmarksarealene*, finansiert med ekstraordinær grunnbevilgning fra KLD/Forskningsrådet, der i alt syv naturområder ble undersøkt med spørreskjema og tellere. Felles for alle var at de ligger i fjellområder i Sør-Norge og at vi hadde tilgang til data fra tidligere år/undersøkelser. Områdene ble også valgt ut fordi de representerer ulike turmål, fra kortere dagsattraksjoner til ikoniske turistattraksjoner. I denne artikkelen er det altså valgt å sette søkelys på to av studieområdene, Besseggen og Falkeriset, som representerer svært ulike besøkslokaliteter. De bør

derfor være egnet til å vise hva som kan skje ved ulike typer fjell-destinasjoner under den spesielle covid-19 situasjonen.

Besseggen er en fjellrygg i Vågå kommune i Innlandet fylke øst i Jotunheimen. Turen over Besseggen er en av de mest populære fjellturene i Norge og rundt 50 000 mennesker går denne turen hvert år. Den 14 kilometer lange turen klassifiseres som krevende og tar rundt 8 timer. De fleste tar rutebåten på Gjende fra Gjendesheim (DNT-hytte) til Memurubu (privat turisthytte) og returnerer over Besseggen til Gjendesheim. Langt færre går turen motsatt vei.

Falkeriset er et lavt høydedrag med god utsikt som ligger vest for Møsvatn i Rauland, i Vinje kommune, Vestfold og Telemark fylke. Det er mange hytteområder i Rauland, de mest populære er Holtardalen, Rauland skisenter og Vierli hvor det til sammen er over 1800 hytter. Til Falkeriset går det en sherpasti fra parkeringsplassen. Turen beskrives som enkel og familievennlig, er på ca. 3 km tur-retur og tar rundt en time. Fra Falkeriset kan man gå videre innover i fjellet på en liten rundtur eller på umerket sti, eller gå samme sti tilbake. De fleste går opp og ned på samme sti. Se Figur 1 for bilde av lokalitetene og plassering.



**Figur 1.** kartet viser plassering av studielokalitetene Falkeriset i Vinje kommune og Besseggen i Vågå kommune i Norge. © Esri ArcGIS Pro 2.7. Foto: Sofie Selvaag.

---

## Ferdsestellers

Ferdsestellersne som ble benyttet er av typene EcoCounter og Trafx trailcounter, og har en sensor som rettes vinkelrett over stien i ca. 1 meters høyde. Sensoren registrerer infrarød stråling (varme) i et smalt felt fra folk som passerer telleren (se <http://www.eco-compteur.com/en/products/pyro-range/pyro-sensor> og [TRAFx Products: Vehicle Counter, Trail Counter, Bike Counter](#) for mer informasjon). Det praktiske knyttet til lokalisering, montering og ettersyn av tellere for Falkeriset (NINA) og Besseggen (SNO) følger standard prosedyre (se Wold mfl. 2014), for å sikre stor presisjon på telldata (Andersen mfl. 2014). Det er gjennomført kvalitetssjekk av tellerdataene. Det vil si at faktorer som når på døgnet tellingene er registrert, fordelingen på ukedager, gjennom sesongen og dag-for-dag er vurdert etter standard prosedyre. Ferdsestellersen ved Besseggen var montert på østsida av selve eggen, mens telleren ved Falkeriset var montert inntil stien rundt 1 km fra nærmeste bilvei. Vi bruker telldata for perioden 1.juli – 1.oktober i resultatene.

## Spørreskjemaer i svarkasser

Ved de to lokalitetene ble det plassert ut svarkasser med et kortfattet spørreskjema i månedene juli, august og september. Målpopulasjonen er dermed alle som passerer svarkassen i denne perioden, altså alle som går på merket sti over Besseggen og alle som går sherpastien opp til Falkeriset. Svarkassene ble fulgt opp i perioden med jevnlig ettersyn. Svarprosenten fra slike undersøkelser er lavere (5-20 %) enn postsendte eller internettbaserte spørreundersøkelser, med risiko for større skjevheter i materialet (se f.eks. Fredman mfl. 2009). Metoden er utprøvd over lang tid, det er gjort tilpasninger for å forbedre metoden, og det er gjennomført bortfallstudier for å kartlegge skjevheter i materialet (Wilberg 2012; Vistad 1995). Disse undersøkelsene har blant annet vist at lokalbefolkningen er underrepresentert i forhold til tilreisende turister. Men ved å bruke samme standard metode på to tidspunkt er datasettene sammenlignbare. Beskrivelse av kassene og hvilke prinsipper som er lagt til grunn for utplasseringen finnes i veilederen «Brukerundersøkelser som verktøy for forvaltning av verneområder» utarbeidet av Miljødirektoratet (Miljødirektoratet 2018).

Vi gjorde en liten justering ved at fronten på kassene ble plassert vendt mot turgåeren og stien når en var på vei *tilbake* fra tur i 2020, mot på vei *inn* i området tidligere år. Grunnen til dette var at vi denne gang også spurte om opplevelser og erfaringer fra turen. Dette antas å ikke ha noen betydning for svarene vi fikk, siden Vorkinn (2011b) ikke fant noen forskjeller i svarene knyttet til om folk hadde besvart undersøkelsen på vei inn eller ut av området. Bruken av både Besseggen og Falkeriset er i stor grad «retningsstyrt». Det vil si at vi vet hvilken retning som er «ut» for de fleste. Ved Besseggen viser ferdselsregistreringer fra tidligere år at mer enn 70 % av passeringene er på vei ut i retning mot Gjendesheim. Ved Falkeriset har ikke telleren retningsregistrering, men stien her er som sagt lagt opp til å være en tur-retur sti. Vi oppfordret også brukerne, via skriftlig informasjon på kassene, om å svare på undersøkelsen når de var på vei ut av området eller når de var ferdige med turen (via QR-kode, se under). I tillegg til fysiske spørreskjemaer var det plassert hånddesinfeksjon i kassene og en QR-kode på utsiden av kassene med en oppfordring om å fylle ut skjemaet via mobiltelefonen. Dette ble gjort for å hindre eventuell smittespredning og gi et alternativ til dem som ikke ønsket å åpne kassene og svare på skjema der. Spørreskjemaet inneholdt mange av de samme spørsmålene som tidligere år. I tillegg la vi inn noen spørsmål om ferieplaner og naturbruk knyttet opp mot covid-19 pandemien (se vedlegg). Spørreskjemaet og informasjonen på kassen var tilgjengelig i norsk og engelsk utgave. På nett (de som benyttet QR-kode) var det i tillegg mulig å få skjemaet på tysk. Kassene med spørreskjema var utplassert fra 1.juli til 21.september ved Falkeriset, og fra 1.juli til 28.september ved Besseggen. Vi sammenligner årets data med data fra tidligere sesonger. Vorkinn (2011a) undersøkte hvor representative besøkende i hovedsesong (10.juli – 10.september) var for alle besøkende hele sesongen og fant at hovedsesongen i all hovedsak representerte hele sommersesongen på en tilfredsstillende måte. At det er litt ulike tidsrom for datasettene de ulike årene skulle derfor ha mindre betydning for konklusjonene vi trekker, da alle datasettene inkluderer hovedsesongen.

Sommeren 2020 ble det samlet inn svar fra 813 respondenter på Besseggen og 317 ved Falkeriset. Antall respondenter (n) kan være lavere for de enkelte spørsmålene fordi noen respondenter ikke har besvart alle spørsmål. Svar fra utenlandske besøkende er utelatt fra resultatene vist her, med unntak av nasjonalitetsfordeling og ferdselstellers.

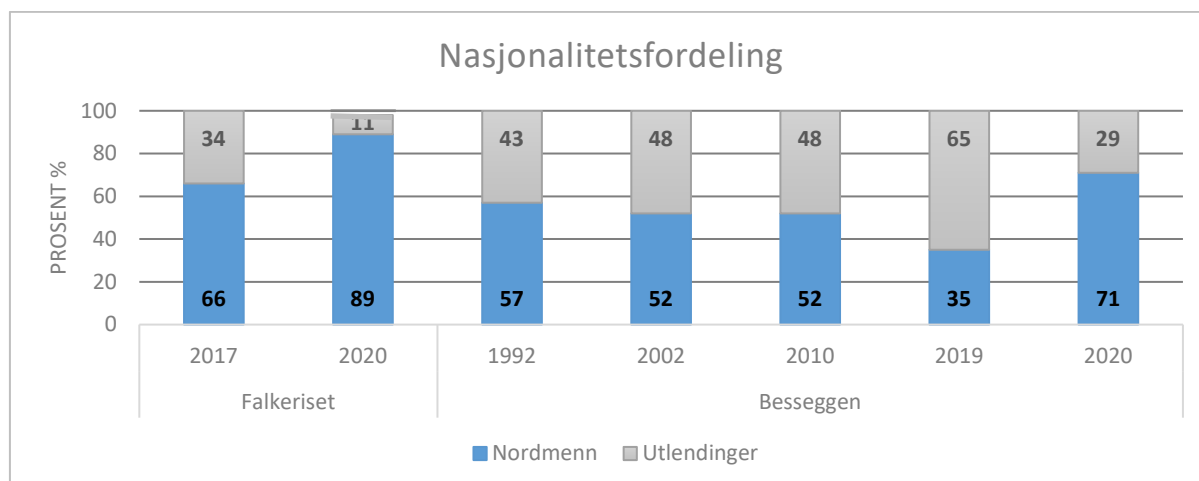
## Analyser og fremstilling av data

Rådata fra brukerundersøkelsene ble importert til programvaren IBM SPSS Statistics 27 og alle analyser ble gjennomført i denne programvaren. Det er brukt komparativ metode for å analysere før (normaltilstand) og etter (covid-19 pandemi) data. Respondentene fra undersøkelsene sommeren 2017 (Falkeriset) og 2019 (Besseggen) sammenlignes med respondentene fra undersøkelsen sommeren 2020 (begge lokaliteter). Data fra ferdselstellere er importert og gjennomgått i Excel. Kart er laget i Esri ArcGIS Pro 2.7. Det er brukt visuell analyse for å se på dataene og forskjeller i materialet og dataene presenteres deskriptivt i artikkelen.

## Resultater

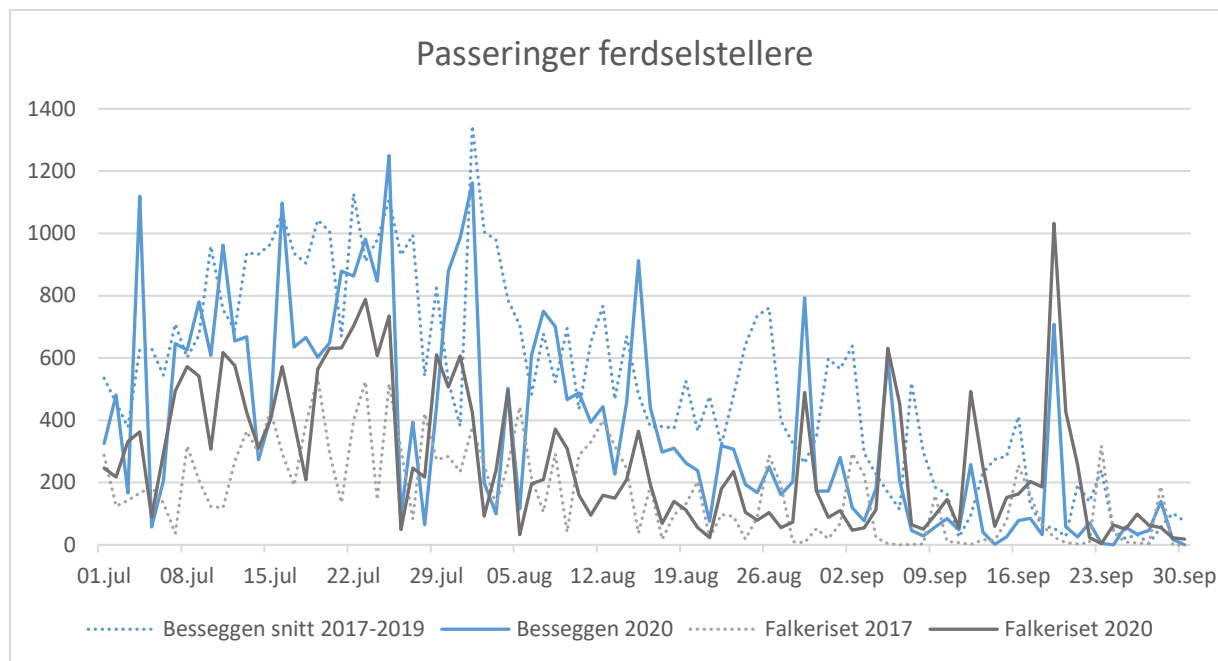
### Flere nordmenn og færre utlendinger

Restriksjoner på inn- og utreise fra Norge sommeren 2020 medførte store endringer ved både Besseggen og Falkeriset, sammenlignet med tidligere år. Begge områdene hadde en stor nedgang i utenlandske turister (Figur 2). Dette gjaldt spesielt for Besseggen hvor andelen utenlandske falt fra 65 % (2019) til 29 % (2020). På Falkeriset falt andelen utenlandske fra 34 % (2017) til 11 % (2020). Fra 15.juli ble det åpnet for innreise for personer bosatt i Schengen- og EØS-området og de aller fleste som oppga bosted utenfor Norge besøkte områdene etter denne datoen (92 %), spesielt i august.



**Figur 2.** Nasjonalitetsfordeling for respondenter i brukerundersøkelsene fra Besseggen (år 2019 og 2020, øverst) og Falkeriset (år 2017 og 2020, nederst). Tallene for Besseggen 2019 og tidligere år er hentet fra Vorkinn og Ericsson (2020).

Tall fra ferdselstelloene (1.juli-1.oktober) viser at besøksvolumet ved begge lokalitetene endret seg sommeren 2020 sammenlignet med tidligere år (snittet for de tre årene 2017-2019, se Tabell 1). Ved Besseggen ble antallet passeringer forbi ferdselstelloeren redusert fra i overkant av 48 000 til 34 600, en reduksjon på 28 %. Ved Falkeriset derimot var det en økning i antall passeringer på 32 %, fra 18 900 til 25 000. Bruken og intensiteten gjennom sesongen ser i stor grad ut til å følge samme mønster som registreringene de foregående årene (se Figur 3). Vi kan legge merke til at daglig ferdsel i september 2020 faktisk var høyere på Falkeriset enn over Besseggen.



**Figur 3.** Antall passeringer på dagnivå registrert på ferdsestellers i perioden 1.juli – 1.oktober, vist for Besseggen (blå linjer) og Falkeriset (grå linjer). Data hentet fra NINAs egne baser og fra SNO sin base (etter tillatelse).

Braker vi prosentandelene for nasjonalitet fra spørreundersøkelsene, kan vi anslå at nordmenn utgjorde cirka 16 800 av de drøye 48 000 passeringene ved Besseggen i snittperioden 2017-2019, og 24 570 av de 34 600 passeringene i 2020. For snittperioden 2017-2019 er det prosentandelen for henholdsvis 2017 (Falkeriset) og 2019 (Besseggen) som er brukt for å anslå antall utenlandske og norske. Det betyr at det ut ifra beregningene var 7 750 flere norske passeringer ved Besseggen i 2020 sammenlignet med tidligere, mens det var 21 200 færre utenlandske. For Falkeriset viser tilsvarende anslag at det var 9 780 flere passeringer fra nordmenn i 2020, mens det var 3 660 færre passeringer fra utlendinger. Antall norske besøk/passeringer økte altså med 46 % ved Besseggen og med 80 % ved Falkeriset.

**Tabell 1.** Data fra ferdsestellers ved Besseggen og Falkeriset 1.juli-30.sept. Data hentet fra NINAs egne baser og fra SNO sin base (etter tillatelse). Falkeriset hadde ikke teller i 2018 og 2019, se beregning av passeringer basert på besøksbok i sluttnoteri.

Antall passeringer	Besseggen			Falkeriset		
	Samlet	Nordmenn	Utlendinger	Samlet	Nordmenn	Utlendinger
Snitt sommer 2017-2019	48057	16820	31237	18860	12448	6412
Sommer 2020	34605	24570	10035	24974	22 227	2 747
Endring 2020 (fra tidligere)	-13452	+ 7750	- 21202	+6114	+ 9779	-3665
Endring i prosent	-28 %	+46 %	-68 %	+32 %	+ 79 %	-57 %

### Endringer i turfølge

Tabell 2 viser brukerprofilen ved Falkeriset og Besseggen for noen utvalgte indikatorer. Som man kan se av tabellen har det i begge områder skjedd endringer i brukerprofilen. Spesielt ved Falkeriset har turfølgene blitt større, og en større andel av gruppene har med barn sammenlignet med 2017. Også ved Besseggen var turfølgene større i 2020, men her var andelen turfølger med barn ganske lik som tidligere. Ved begge lokalitetene er det dagsturbesøk som dominerer, både i 2020 og sammenligningsårene 2017/2019. Men ved Besseggen var det sommeren 2020 flere nordmenn enn noen gang registrert som gikk dagstur (87 %) og andelen økte med 8 % fra 2019. Det var imidlertid ingen endringer i gjennomsnittlig varighet på dagsturene ved noen av lokalitetene.



**Tabell 2. Brukerprofil for norske respondenter i brukerundersøkelsene på Falkeriset sommeren 2017 og 2020 og Besseggen sommeren 2019 og 2020.**

	Falkeriset 2017 (n=281)	Falkeriset 2020 (n=269)	Besseggen 2019 (n=1085)	Besseggen 2020 (n=534)
<b>Kvinner</b>	62 %	60 %	59 %	46 %
<b>Menn</b>	38 %	40 %	41 %	56 %
<b>Alder</b>				
15-34 år	23 %	22 %	43 %	44 %
35-54 år	37 %	42 %	42 %	41 %
55 år og eldre	40 %	36 %	15 %	16 %
<b>Bosted</b>			^	
Oslo/Akershus	20 %	25 %	36 %	41 %
Østlandet ellers	53 %	43 %	29 %	28 %
Sogn og Fjordane	1 %	1 %	2 %	2 %
Vestlandet	14 %	20 %	17 %	16 %
Agder	11 %	10 %	4 %	4 %
Nord-Norge og Trøndelag	2 %	2 %	10 %	9 %
Lokalt bosatte	4 %	3 %	1 %	1 %
<b>Gruppestørrelse</b>				
Går alene	10 %	9 %	14 %	12 %
2 personer	44 %	30 %	45 %	37 %
3 eller flere	46 %	61 %	42 %	51 %
<b>Barn med i turfølget</b>	26 %	33 %	17 %	18 %
<b>Dagsturandel</b>	96 %	95 %	76 % ^	87 %
Gj.snitt dagsturlengde	2,3 t	2,8 t	7,0 t	6,9 t
<b>Førstegangsbesøkende</b>	21 %	31 %	40 %*	50 %*
<b>Andel som skal overnatte</b>	-	89 %	-	89 %
<b>Erfaring med flerdays fottur</b>	-	81 %	69 % ^	79 %
<b>Ferdes langs merkede/tydelige veier/stier</b>	81 %	88 %	-	94 %
<b>Purismegrad</b>				
Lavpurist	74 %	74 %	80 %	77 %
Mellompurist	19 %	16 %	16 %	17 %
Høypurist	8 %	10 %	4 %	5 %

\* I 2019-undersøkelsen på Besseggen ble det spurt om hvor mange ganger du har vært i Jotunheimen tidligere, mens det i 2020-undersøkelsen ble spurt om hvor mange ganger du har vært i dette fjellområdet tidligere.- ikke spurt om i undersøkelsen ^ I 2019 dataene fra Besseggen er bosted, dagsturandel og erfaring med flerdays fottur hentet fra Vorkinn og Ericsson (2020), resten av prosentandelene er gitt personlig.

### Flere førstegangsbesøkende

Ved Falkeriset har en høyere andel av nordmennene gått turen og vært i området tidligere (69 % i 2020) enn det som er tilfelle ved Besseggen (50 % i 2020). I 2020 hadde gjenbesøkende ved Falkeriset lengre erfaring med området (gj.snitt 11 somre og 14 vintre) enn gjenbesøkende til Besseggen (gj.snitt 3 somre og 4 vintre, ikke vist i tabell). I utgangspunktet er andelen førstegangsbesøkende altså større ved Besseggen enn Falkeriset, men ved begge lokalitetene ser vi at andelen økte i 2020 sammenlignet med årene før, ved Falkeriset fra 21 % i 2017 til 31 % i 2020 og ved Besseggen fra 40 % i 2019 til 50 % i 2020 (Tabell 2). Blant norske turgåere på Besseggen har andelen av førstegangsbesøkende til Jotunheimen ligget så å si uendret på rundt 40 % siden 1992 (Vorkinn & Ericsson 2020). I begge områder var det mange som oppga at de hadde eller skulle overnatte i nærheten av fjellområdet (89 % ved begge lokalitetene). Det var imidlertid stor forskjell i overnattingsform ved de to lokalitetene; hele 51 % av nordmennene overnattet på egen eller familiens hytte på Falkeriset, mens kun 6 % gjorde det samme på Besseggen. Telt/under åpen himmel, campingplass og turisthytte var langt mer vanlige overnattingsformer blant de besøkende til Besseggen.

For Besseggen har vi data om brukernes friluftslivserfaring, definert som antall ganger en har vært på en flerdagers fot- eller skitur. I 2020 var det en høyere andel som hadde friluftslivserfaring enn det var i 2019. Fra 2002 har den generelle trenden blant de norske besøkende vært at det er flere uten erfaring med flerdagers fotturer. Andelen har økt fra 23 % i 2002 til 33 % i 2019 (Vorkinn & Ericsson 2020). I 2020 var denne andelen derimot nede på 21 %.

### Nordmenn følger merket sti

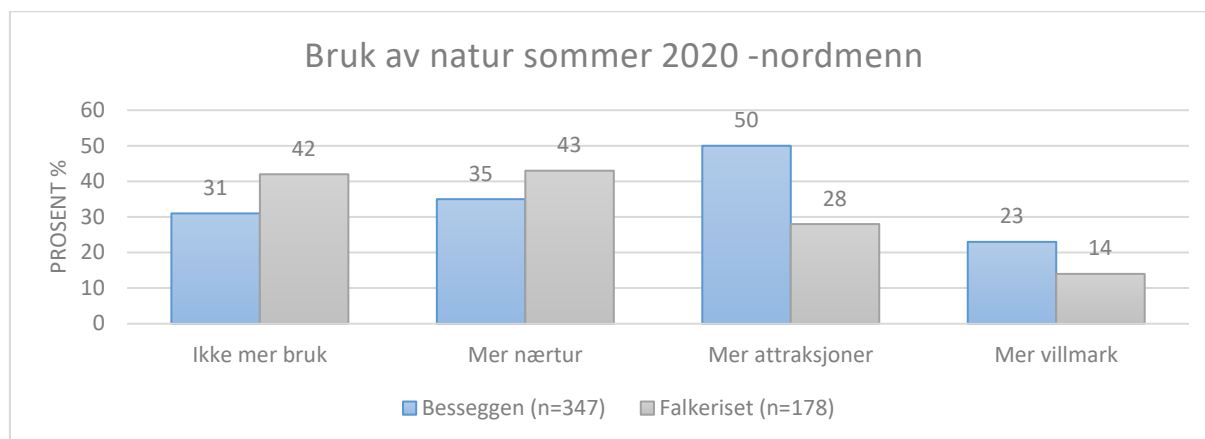
Ved Falkeriset har vi også sammenlignbare tall om ferdsel på eller utenfor vei/sti, og vi ser at andelen som oppga at de kun skulle ferdes på sti/vei økte noe i 2020 sammenlignet med 2017 (fra 81 % til 88 %). For Besseggen har vi kun tall for 2020, og disse indikerer at nesten samtlige i all hovedsak går langs merket sti. Når det gjelder ønsker/preferanser om tilrettelegging og toleranse for andre besøkende (purismegrad) er det kun minimale endringer fra 2019 til 2020. Det ser ikke ut til å at brukerpreferansene her var vesentlig ulike i 2020 sammenlignet med tidligere år, verken på Falkeriset eller ved Besseggen.

### Få endringer i alder og bosted

Kjønnsandelen er stabil ved Falkeriset, mens på Besseggen var det færre kvinner i 2020 sammenlignet med tidligere år (Tabell 2). Ved Besseggen er det ingen større endringer i alderssammensetning, det vil si at de to yngste aldersgruppene 15-34 år og 35-54 år fremdeles dominerte i 2020 (med 41 % hver), som i 2019. Imidlertid har det siden 2002 vært en trend at andelen nordmenn i aldersgruppen 35-54 år gradvis har blitt redusert, mens andelen i aldersgruppa 55+ år har økt (Vorkinn & Ericsson 2020). I 2020 stopper altså denne trenden opp og prosentandelen i disse gruppene er like store som året før. Ved Falkeriset derimot ser vi en endring fra 2017, der andelen i aldersgruppa 35-55 år øker litt, samtidig som den eldste aldersgruppa (55+) reduseres tilsvarende. Endringene er imidlertid ikke veldig store. Vi ser også få endringer i den geografiske fordelingen for hvor i landet de besøkende kommer fra, men for begge lokalitetene er det en liten økning i andelen besøkende fra Oslo/Akershus. Ved Besseggen ser den lille økningen i besøkende fra Oslo/Akershus ut til å gå på en jevn, men liten, bekostning av alle de øvrige geografiske regionene. Ved Falkeriset er det også en liten økning i andelen besøkende fra Vestlandet, samtidig som det er en reduksjon på 10 % av besøkende fra Østlandet ellers.

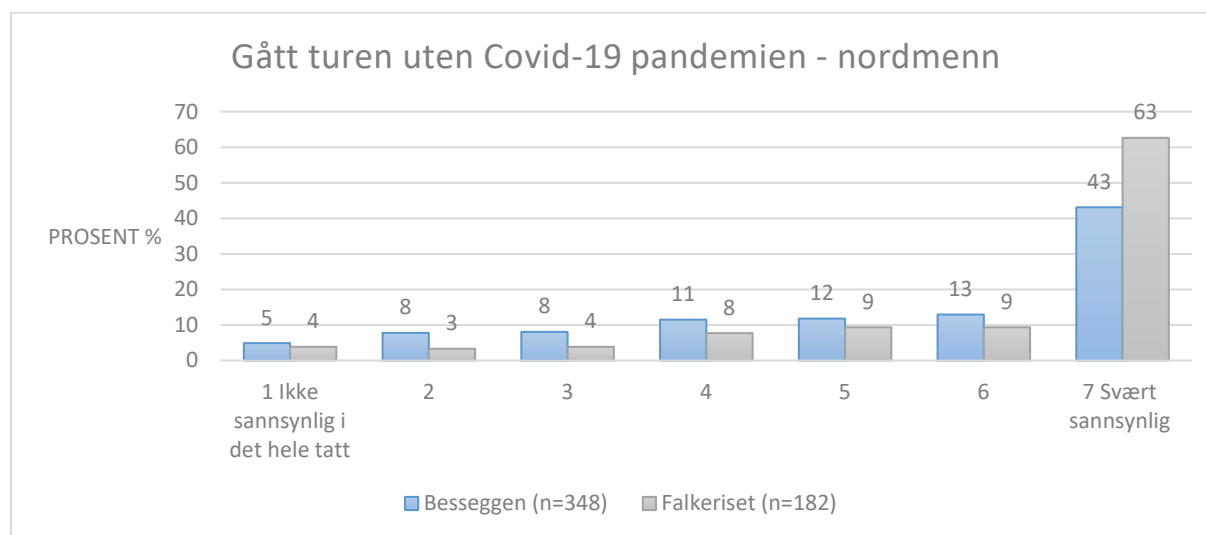
### Nordmenn på tur som aldri før

I 2020 ble det spurt om Covid-19 medførte at respondentene hadde/skulle bruke norsk natur mer den sommeren enn de ellers ville ha gjort. Vi presenterer også her kun tall for nordmenn. Flertallet brukte naturen mer enn før, henholdsvis 69 % av de besøkende til Besseggen og 58 % av de besøkende til Falkeriset (Figur 4). Spesielt gjaldt dette altså de besøkende på Besseggen hvor rundt halvparten besøkte kjente naturattraksjoner mer og 35 % brukte naturen der de bodde mer. I overkant av 40 % av de norske respondentene på Falkeriset brukte nærnaturområdet mer og 28 % besøkte kjente attraksjoner mer. Tallene indikerer også at mange bruker flere ulike typer naturområder mer sommeren 2020, enn det de normalt ville ha gjort.



**Figur 4.** Fordeling som viser økt bruk av norsk natur sommeren 2020 for norske respondenter i 2020-undersøkelsen på Besseggen og Falkeriset. Samlet svarprosent overstiger 100 fordi det var mulig å krysse av for flere alternativer.

Mer spesifikt ble respondentene også spurt om hvor sannsynlig det var at de hadde gått turen de var på om det ikke hadde vært for Covid-19 pandemien. I alt 81 % av de norske besøkende på Falkeriset oppga at det var sannsynlig, og derav 63 % *svært* sannsynlig. Ved Besseggen oppga 68 % av nordmennene at de sannsynligvis ville gått turen, mens andelen som mente det var *svært sannsynlig* var vesentlig lavere med 43 % (Figur 5). I begge studieområder var det som sagt en høyere andel førstegangsbesøkende i 2020 enn tidligere år (Tabell 2). Denne var spesielt stor (60 %) blant de som oppga at det var mindre sannsynlig at de hadde gått turen (begge lokaliteter) om det ikke var for Covid-19 (verdi 1-4, n=146) enn blant de som mest sannsynlig hadde gått turen uansett (verdi 5-7, n=380 37 %). I den første gruppen er det 90 % som har brukt norsk natur mer i 2020 enn ellers, mens i den andre gruppen er samme andel 55 %.



**Figur 5.** Fordeling som viser hvor sannsynlig det var at de norske respondentene i 2020-undersøkelsen hadde gått på turen de var på (Falkeriset og Besseggen) om det ikke var for Covid-19 pandemien.

## Diskusjon og konklusjon

Artikkelen dokumenterer at Covid-19-restriksjonene førte til store endringer i naturbruken i Norge sommeren 2020. Det var betydelig flere nordmenn som besøkte de to attraksjonene vi undersøkte i 2020 enn i tidligere år. Vi ser også en del interessante trekk ved disse besøkende: De gikk tur i større grupper, det var flere som besøkte området for første gang, flere var nybegynnere, mange ønsket å oppsøke attraksjoner og flertallet foretrakk å ferdes langs merkede stier.

Vår undersøkelse indikerer at «push»-faktorene var viktige for folks valg om å reise på ferie i norsk natur sommeren 2020, som resulterte i en stor rekruttering til friluftslivet. Det er rimelig å anta at den indre drivkraften var knyttet til «push»-faktorer om å komme seg vekk fra en «innestengt» hverdag, og muligens også faktorer knyttet til selvutvikling, selvfølelse, kunnskapssøking, avslapning og ikke minst sosialisering. Dette ser vi igjen i at gruppestørrelsene økte, det var flere familiegrupper med barn og mange forsøkte aktiviteter eller turer for første gang. På samme måte så det ut som at privat hytte ble en arena der man kunne realisere mange av disse indre behovene og både bruk og etterspørsel etter hytte økte stort sommeren 2020. Og når folk først var på hytta ble landskapet i omgivelsene brukt til fotturer, sykkelturner og andre aktiviteter. Dette er gjenkjennbart i den sterke økningen vi observerte i bruk av Falkeriset. Så selv om det er rimelig å anta at det var en indre motivasjon og «push»-faktor for å oppsøke hytta, kan bruken av Falkeriset som en attraksjon og destinasjon oppfattes som en «pull»-faktor. På samme måte kan vi tolke økningen i bruken av Besseggen blant nordmenn. Det var en indre motivasjon og «push»-faktor for å feriere i norsk natur. Besseggen – med sin attraksjonskraft – fungerte som en «pull»-faktor som tiltrakk seg besøk av nordmenn, kanskje også fordi mange antok at det ville være færre folk (utlendinger) der denne sommeren.

---

Hvilke konsekvenser har dette for videre utvikling av naturbruken i Norge? Vi kan ikke gi så mange konkrete svar på dette, fordi vi ikke har forklaringsdata i materialet. Vår studie har likevel noen interessante funn som det er spennende å se nærmere på.

### **Rekruttering til friluftslivet**

Det er mye som tyder på at sosialisering innenfor friluftslivet blant barn og unge fører til økt friluftslivsbruk senere i livet (Odden 2008). Gode erfaringer og minner, samt å utvikle grunnleggende ferdigheter innenfor friluftslivet, gir økt bruk i senere livsfaser, og gjerne også ved at man overfører denne erfaringen og kunnskapen til sine barn igjen. At flere barn var med i turfølgene i 2020-undersøkelsen kan ha en positiv effekt på rekruttering til friluftslivet, forutsatt at disse barna hadde gode turopplevelser. Man kan trolig forvente at mange av barna og ungdommene som for første gang var på tur sommeren 2020 har fått en god start for å bedrive friluftsliv. Materialet vårt viser også at det er mange flere voksne som har prøvd seg på friluftslivet for første gang, eller har overnattet i telt, eller vært på en tur som kanskje har flyttet noen grenser for mestring. Om erfaringene med friluftsliv ga mersmak eller avsmak vil nok variere, men man kan anta at for mange har dette gitt mersmak med følelse av frihet som kontrast til Korona-nedstengningen. Slik sett kan Korona-sommeren 2020 ha ført til økt rekruttering til friluftslivet. Flere funn i undersøkelsen kan tolkes i samme retning: det var flere førstegangsbesøkende i begge områder enn tidligere og noen ville ikke ha besøkt naturområdene hvis det ikke hadde vært for reiserestriksjoner pga. covid-19 pandemien. Av de to lokalitetene vi undersøkte var det spesielt Besseggen som fikk et større antall nye besøkende nordmenn sommeren 2020, og det var særlig på Falkeriset at flere barn var med på turen.

### **Førstegangsbesøkende og informasjon**

Det var altså en økende andel førstegangsbesøkende på Falkeriset og Besseggen. Dette inkluderer både de som planla besøket og også de som gjorde en spontan stopp i lokaliteten på en lenger rundreise i Norge. Førstegangsbesøkende skiller seg stort fra gjenbesøkende ved at de har mindre kunnskap om stedet de besøker, og de er dermed mer opptatt av den informasjonen som blir gitt om stedet. De er opptatt av kunnskap om turruter, spesielle attraksjoner underveis, og det er et stort potensial for å nå denne type brukere med informasjonsmateriell (Gundersen mfl. 2019a). Andre norske studier viser at førstegangsbesøkende ønsker seg turruter, kart, oversikt over spesielle attraksjoner med ulik vanskelighetsgrad, og de foretrekker å finne informasjon på internett og på informasjonsplakater langs ruten (se f.eks. Selvaag 2017; Selvaag mfl. 2018; Wold & Selvaag 2017b). Disse studiene viser også at førstegangsbesøkende søker informasjon oftere enn de mer erfarne besøkende. Det er også slik at de som kun er på dagstur har høyere toleranse for andre besøkende og trengsel enn de som overnatter i området (Cságoly mfl. 2017), og de på dagstur har også sterkere preferanse for tilrettelegging og service (Pierce & Manning 2015; Tverijonaitea mfl. 2018). Begge attraksjonene vi har undersøkt her er preget av besøkende på dagsturer, og våre data viser at det er stor aksept for tilrettelegging for friluftslivet (merka stier, turisthytter, leirplasser, søppeldunker, informasjonsskilt, klopplegging osv.) og også det å møte mange andre på turen. Begge studieområdene er godt tilrettelagt for besøkende, og sånn sett virker turistene å være på rett sted for å kunne oppleve en fin tur. Det er derfor nærliggende å tro at Norgesferien kan ha gitt mersmak.

### **Hytter, nærmiljø og tilrettelegging**

I et scenario med grønn omstilling i samfunnet der det er ønskelig at flere skal reise mindre og i større grad feriere hjemme i Norge, er det noen interessante trekk fra resultatene våre som er verdt å diskutere. Koronapandemien har vist oss betydningen av å ha hytte hvor man har gode muligheter for å bedrive friluftsliv og samtidig komme vekk fra større folkeansamlinger og smitte i byen. Sommeren 2020 var det ingen restriksjoner på å bruke hytta innenfor Norges grenser. I typiske hyttekommuner vil en økning i folks opphold på hytta medføre flere turer i nærområdet til hyttefeltene, og det er interessant å se hvor raskt attraksjonsverdien og volumet hyttefolk på tur har økt på Falkeriset. Dette er en lokalitet hyttefolket oppsøker gang på gang (informasjon hentet fra besøksboken), og man opparbeider erfaringer og minner om turen, og det er en fin tur å gjenta med familie eller venner. Det er trolig noe av dette vi ser når bruken av Falkeriset i september 2020 faktisk var større enn bruken av Besseggen. Det er sannsynlig at det er hyttefolket og høstferien (og kanskje «hyttekontor»?) som slår ut. Data fra Falkeriset indikerer at storfamilien og/eller venner brukte hytta som mulighet til å være sosial på en måte som føltes trygg med tanke på smittefare. Både økt størrelse på turfølgene og andelen barn i turfølgene kan indikere dette. Vi ser også

---

i materialet at de som besøker Falkeriset holder seg til sherpastien, og slik sett er ferdselen dit svært kanalisert. Falkeriset er et godt eksempel på hvordan man kan utvikle familievennlige attraksjoner ved hytteområder som kanaliserer folk og som har attraksjonskraft nok til at mange gjentar turen. Samtidig er det krevende å forvalte attraksjoner med stor og rask økning i besøksmengder, fordi tilretteleggingen med parkeringsplasser, rundturer og merking må skaleres i takt med den økte bruken. På Falkeriset medførte det kaotisk parkering mange dager sommeren 2020.

I 2020 var det flere som brukte hyttene, og dette sammen med at en tur i naturen av mange nok blir assosiert med mindre smittefare enn andre sosiale aktiviteter, førte til en stor økning i bruken av Falkeriset. Vi kan si at hytta og friluftslivsområdene rundt fungerte som et «tilfluktssted» bort fra store folkemasser i byene og populære turistattraksjoner. Dette reiser også et sentralt spørsmål rundt «grønn rettferd» og hvem det er som har tilgang til hytte og hvor de bor. Internasjonale studier peker på tendenser til at de med lav kjøpekraft eller etniske minoriteter har mindre adgang til og bruker naturområder i mindre grad (se f.eks. Comber mfl. 2008; Kabisch & Haase 2014; Lindsey mfl. 2001). Vi har ikke data til å diskutere dette videre, annet enn at de fleste av de som har hytte i Vinje kommer fra de store byene. Det aktualiserer også en debatt rundt hvordan hyttefelt bør planlegges og utbygges, for eksempel når det gjelder balansen mellom utbyggingsareal og fellesareal/aktivitetsområder.

Det nordiske turfolkets preferanser for natur og tilrettelegging har endret seg mye de siste tiårene, i retning av at man søker områder med sterkere grad av tilrettelegging og service (Wall-Reinius & Bäck 2011). Nordmenn er stadig mer knyttet til merket sti og installasjoner som er designet for å lette tilgangen til naturopplevelsen (Gundersen mfl. 2019a; 2020a). Dette gjenspeiler også i stor grad den raske og omfattende utviklingen av tilretteleggingen, først og fremst i nærområdene til hus og hytte, men også i randsonene rundt fjellområdene. I materialet fra sommeren 2020 ser vi en tendens til at folk er enda mer tiltrukket av attraksjoner og det å følge merkede og opparbeidete stier, mens ønsket om å gå utenfor sti i mer villmarkspregede områder har lavere attraksjonsverdi og appellerer til et mindretall. Det kan tolkes dithen at det store volumet av nordmenn sommeren 2020 søkte seg til velkjente og velutviklede attraksjoner med god tilrettelegging og service. Men som vi har vist her, selv om økningen av antall nordmenn til Besseggen var stor, gjorde fraværet av utlendinger sitt til at totalvolumet gikk ned. På Falkeriset er andel utenlandske besøkende i utgangspunktet svært lav, og her ble økningen i totalvolum formidabel med den økende bruken blant nordmenn.

### **Attraksjonsbygging, attraktivitet og forvaltning**

Større turistattraksjoner, som Besseggen, tiltrekker seg besøkende fra hele landet og også utenlandske turister. I 2020 kom det både «attraksjonshoppere» og folk som er mindre erfarne til naturområdene, og som da kan ha vært opptatt av «pull» faktorer i det fysiske landskapet. Vi har sett at mange oppga at de brukte naturen mer sommeren 2020 enn tidligere år, og i alt en tredjedel skulle besøke kjente naturattraksjoner. Dette er også i tråd med undersøkelser og antagelser nevnt innledningsvis knyttet til betydningen av nærområder og ferieattraksjoner (Halvorsen & Årnes 2020; Norsk Friluftsliv & Ipsos 2020a; Norsk Friluftsliv & Ipsos 2020b; Thobroe & Strand 2020; Venter mfl. 2020; Volla & Juva 2020). Mange slike attraksjoner vokser raskt rundt i Norge når det gjelder antall besøkende, og dette kan skje med hensikt ved at man har tilrettelagt for dette (f.eks. Prekestolen) eller mer tilfeldig (f.eks. Trolltunga). En generell trend er likevel at økt turisme og bruk er sterkt ønsket mange steder, og det har de siste årene vært fokus på å utvikle nasjonale turistveier, nasjonale turiststier og besøks- og merkevarestrategier for nasjonalparker. Dette er «hot-spots» som det er lett å finne informasjon om, og som gjennom besøkendes utallige innslag på sosiale medier når ut til et stort antall både innenlands og utenlands (Shott 2017). Fenomenet med slike mega-attraksjoner er interessant fordi det ser ut til å dominere en stor del av volumet av besøkende til fjellområder fremover. Økningen av antall besøkende på slike attraksjoner er mange steder svært rask og ser ut til å vedvare. Det er for eksempel slik at Trolltunga som en innfallsport til Hardangervidda har omtrent like mange besøkende som summen av alle de andre om lag 100 innfallsportene til området (Gundersen mfl. 2020b). Disse tallene understreker behovet for forvaltning som legger til rette for at de som besøker områdene har gode opplevelser og at man samtidig klarer å redusere de negative effektene slike besøksvolum kan ha på naturen. De største utfordringene ser ut til å være velkjente problemer fra andre deler av verden knyttet til slitasje, forsøpling, trengsel og sanitære forhold som kan redusere opplevelsesverdien for de besøkende (Gundersen mfl. 2019b). I tillegg kommer alle de negative effektene knyttet til forstyrrelse av dyrelivet. Det virker ganske klart at man i fremtiden

---

kan forvente enda større press på slike turistattraksjoner, og forvaltningen vil potensielt kunne få store utfordringer med å håndtere disse besøksmengdene på en god måte. Men det er heller ikke usannsynlig at dette kan forsterke en motreaksjon, som vi allerede ser blant mange utenlandske naturturister i Norge, nemlig at trengsel («crowding») ikke er attraktivt (Jacobsen 2019). Dataene våre kan kanskje også tolkes dithen at flere nordmenn benyttet sjansen til å besøke Besseggen i 2020 fordi det denne sommeren var ventet færre utenlandske turister. Norge har et rykte internasjonalt for attraktiv og spektakulær natur uten trengsel (Jacobsen 2019), og blir det for mange besøkende et sted kan det ødelegge naturopplevelsen og føre til at noe av attraksjonsverdien blir borte.

Sommeren 2020 viser noen interessante trekk for fremtiden og et «uforløst» potensial for ytterligere økning i besøkstallene på de største attraksjonene i Norge. Også fremover kan den indre motivasjon for å reise på ferie til norsk natur være gjeldende samtidig som naturattraksjonene har «pull» faktorene som skal til for å tiltrekke seg besøk. Spørsmålet er om forvaltningen har kompetansen og ressursene som behøves for å håndtere eventuelle andre og uventede utslag av endrede reisevaner, som for eksempel store besøksvolum til områder der en ikke ønsker økt bruk? Videre kan det være interessant å se på om interessen og bruken av attraksjoner i norsk natur fortsetter å øke, hvilke brukergrupper som står for denne økningen og hvilke nye grupper som eventuelt kommer til. Videre forskning vil kunne undersøke om korona-sommeren 2020 faktisk førte til økt rekruttering til friluftslivet og om forvaltningen har den nødvendige kunnskapen eller virkemidler som trengs for å håndtere store besøksmengder på konsentrerte arealer i Norge.

## Litteratur

- Andersen, O., Gundersen, V., Wold, L. C., & Stange, E. (2014). Monitoring visitors to natural areas in wintertime: issues in counter accuracy. *Journal of sustainable tourism*, 22(4), 550-560.
- Comber, A., Brunsdon, C., & Green, E. (2008). Using a GIS-based network analysis to determine urban greenspace accessibility for different ethnic and religious groups. *Landscape and urban planning*, 86(1), 103-114.
- Crompton J. L. (1979). Motivation for Pleasure Vacation. *Annals of Tourism Research*, 6, 408 – 424.
- Cságoty, Z., Sæþórsdóttir, A. D., & Ólafsdóttir, R. (2017). Tourism changing the edge of the wild. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 17, 1–8.
- Dann, G. M. S. (1981). Tourist motivation: an appraisal. *Annals of Tourism Research*, 8(2), 187 – 219.
- Dybedal P., Haukeland J.V. & Stemmer K. (2020). Naturbaserte aktiviteter – en undersøkelse blant utenlandske turister i Norge sommeren 2018. Rapport 1781/2020. Transportøkonomisk institutt.
- Fredman, P., Romild, U., Emmelin, L., & Yuan, M. (2009). Non-compliance with on-site data collection in outdoor recreation monitoring. *Visitor Studies*, 12(2), 164-181.
- Goeldner C. R., & Brent Richie J. R. (2003). *Tourism. Principles, practices, philosophies*. John Wiley & Sons Inc. New Jersey.
- Gundersen, V., Nerhoel, I., Strand, O., Wold, L. C., Rybråten, S., Dokk, J. G., ... & Selvaag, S. K. (2017). Ferdsel og bruk av Forollhogna villreinområde. NINA Rapport 1331. Norsk institutt for naturforskning.
- Gundersen, V., Vistad, O. I., Panzacchi, M., Strand, O. & B. Van Moorter. (2019a). Large-scale segregation of tourists and wild reindeer in three Norwegian national parks: Management implications. *Tourism Management*, 75, 22-33.
- Gundersen, V., Barton, D. N., & Köhler, B. (2019b). Opplevelser i relativt urørt natur med få andre folk. *Tidsskriftet UTMARK*. 2019(1):1-21.
- Gundersen, V., Selvaag, S. K., Dokk, J. G., Wold, L. C., Romtveit, L., Rauset, G. R., Panzacchi, M., van Moorter, B, Strand, O., Holter, T & Mossing, A. (2020a). Ferdsel i Hardangervidda villreinområde - Antall brukere og fordeling på areal over tid. NINA Rapport 1909. Norsk institutt for naturforskning.
- Gundersen, V., Myrvold, K. M., Rauset, G. R., Selvaag, S. K. & O. Strand (2020b). Spatiotemporal tourism pattern in a large reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) range as an important factor in disturbance research and management. *Journal of Sustainable Tourism*.
- Gundersen, V., Selvaag, S. K., Strand, O., Rauset, G. R., Romtveit, L., Dokk, J. G., Wold, L. C., Panzacchi, M., van Moorter, B., Mossing, A. og Holter, T. (2021). Ferdsel i Hardangervidda villreinområde – Antall brukere og fordeling på areal over tid. NINA Rapport 1909. Norsk institutt for naturforskning.

- 
- Halvorsen B.E. & Årnes H. (2020). Oslofolk gisper etter friluft. Er dette greit? Aftenposten nettutgave 22.02.20 [Oslofolk gisper etter friluft. Er dette greit? \(aftenposten.no\)](https://www.aftenposten.no)
- Jacobsen, J. K. S., Iversen, N. M., & Hem, L. E. (2019). Hotspot crowding and over-tourism: Antecedents of destination attractiveness. *Annals of Tourism Research*, 76, 53-66.
- Innovasjon Norge. (2020): Dette kan tapet bli for verdiskapingen i norsk reiseliv i 2020 (visitnorway.com) [Lesedato: 08.12.20]
- Innovasjon Norge & Epinion. (2019). Sommerturismen. Turistundersøkelsen – sommeren 2019. Innovasjon Norge. Powerpoint-rapport. Lastet ned fra: [https://assets.simpleviewcms.com/simpleview/image/upload/v1/clients/norway/Turistunders\\_kelsen\\_2019\\_Somerturismen\\_\\_a222b76f-9863-4e1b-9a1c-5ac70a6af550.pdf](https://assets.simpleviewcms.com/simpleview/image/upload/v1/clients/norway/Turistunders_kelsen_2019_Somerturismen__a222b76f-9863-4e1b-9a1c-5ac70a6af550.pdf) [Lesedato: 08.12.20]
- Johansen G.R., Venæs H., Pettersen E. og Sunde F. (2020) Eventyrlig hotellsommer på bygda – travleste noensinne. [www.tv2.no](http://www.tv2.no) Lastet ned fra: [Eventyrlig hotellsommer på bygda: - Travleste noensinne \(tv2.no\)](https://www.tv2.no) [Lesedato: 04.03.2021]
- Kabisch, N. & Haase, D. (2014). Green justice or just green? Provision of urban green spaces in Berlin, Germany. *Landscape and urban planning*, 122, 129-139.
- Kim, S. S. og Lee, C. K. 2002. Push and Pull Relationships. *Annals of Tourism Research* 29/1: 257–260
- Lambertsen O.F. (2020). Nytt fergekaos i Nordland – fergemannskapet har ikke opplevd så lange køer noen gang. Lastet ned fra: [Nytt fergekaos i Nordland: – Fergemannskapet har ikke opplevd så lange køer noen gang – NRK](https://www.nrk.no) [Lesedato: 04.03.21]
- Lindsey, G., Maraj, M. & Kuan, S. (2001). Access, equity, and urban greenways: An exploratory investigation. *The Professional Geographer*, 53, 332–346.
- Miljødirektoratet (2018). Veileder M-930. Brukerundersøkelser som verktøy for forvaltning av verneområder. Vorkinn, M., Boe, R. & Larsen, L-K.
- Norsk Friluftsliv. (2020). [Frykter konsekvenser: En av ti nordmenn tenker å besøke Lofoten i sommer - Norsk Friluftsliv](https://www.friluftsliv.no) [Lesedato: 08.12.20]
- Norsk Friluftsliv & Ipsos. (2020a). Uke 17 tabeller fra undersøkelse. Tilsendt fra norsk friluftsliv e-post 08.12.20
- Norsk friluftsliv & Ipsos. (2020b). Uke 34 tabeller fra undersøkelse. Tilsendt fra norsk friluftsliv e-post 08.12.20
- Odden, A.(2008). Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i det norske friluftslivet 1970–2004 Ph.D. thesis. Trondheim: University of Trondheim.
- Pierce, W. V., & Manning, R. E. (2015). Day and overnight visitors to the Olympic wilderness. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 12, 14–24.
- Roy, G. & Sharma, S. (2020): Analyzing one-day tour trends during COVID 19 disruption – applying push and pull theory and text mining approach, *Tourism Recreation Research*, DOI: 10.1080/02508281.2020.1858614
- Selvaag S.K., Gundersen V., Dokk J.G., Romtveit, L., Strand, O., & T. Holter. (2018). Brukerundersøkelse i Hardangervidda nasjonalpark sommeren 2017. NINA Rapport 1530. Norsk institutt for naturforskning.
- Selvaag K. (2017). Brukerundersøkelse ved Kjerag sommer/høst 2017. Innspill til besøksstrategi for Setesdal Vesthei, Ryfylke og Frafjorheiane (SVR). Nina-rapport 1411, 44 s.
- Shott, E. (2017). Exploring the effects of posting pictures on photo-sharing sites on visitation numbers of Dovrefjell-Sunddalsfjella National Park. Master thesis University of Sterling, Edinburgh.
- Strand, O., Gundersen, V., Jordhøy, P., Andersen, R., Nerhoel, I., Panzacchi, M. & Van Moorter, B. (2014). Villrein og ferdseil i Rondane. Sluttrapport fra GPS-merkeprosjektet 2009–2014. – NINA Rapport 1013.
- Thobroe G. & Strand M. (2020). Ugunstigt med store ansamlinger av folk også i marka – ber turfolket spre seg. NRK nettversjon 21.03.20. [Ugunstigt med store ansamlinger av folk også i marka – ber turfolket spre seg – NRK Trøndelag – Lokale nyheter, TV og radio](https://www.nrk.no)
- Tverijonaitea, E., Ólafsdóttira, R., & Thorsteinsson, T. (2018). Accessibility of protected areas and visitor behaviour: A case study from Iceland. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 24, 1–10.
- Venter Z., Barton D., Gundersen V., Figari H. og Nowell M. (2020). Urban nature in a time of crisis: recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway. *Environmental Research Letters* 15 104075.

- 
- Venter, Z. S., Barton, D., Gundersen, V., Figari, H. & M. Nowell. (2021) Submitted. Back to nature: Norwegians sustain increased recreational use of urban green space months after the COVID-19 outbreak. *Landscape and Urban Planning*
- Vistad, O. I. (1995). I skogen og i skolten: ein analyse av friluftsliv, miljøoppleving, påverknad og forvaltning i Femundsmarka, med jamføringar til Rogen og Långfjället. Dr. avhandling. Univ. i Trondheim.
- Vistad, O.I. & Vorkinn, M. 2012. The Wilderness Purism Construct – Experiences from Norway with a simplified version of the purism scale. *Forest Policy and Economics* 19/39-47
- Vistad, O.I., Gundersen, V. & Wold, L.C. 2014. Brukerundersøkelser i Hallingskarvet og Varangerhalvøya nasjonalparker, sommeren 2014. NINA Rapport 1109. 54 s + vedlegg.
- Vollan M., Noreng Trøen M.I. & Randby G. (2020). Hit vil 170 000 nordmenn i år. NRK. Lastet ned fra: [170.000 nordmenn vil ta turen til Besseggen i sommer – NRK Innlandet – Lokale nyheter, TV og radio](#). [Lesedato: 08.12.20]
- Vollan M. & Juva E.S. (2020). Eksplosjon i hengekøye-salg: en av tiårets største trender. NRK nettsversjon 22.04.20. [Det har skjedd en eksplosjon i salget av hengekøyer i korona-krisen – NRK Innlandet – Lokale nyheter, TV og radio](#)
- Vorkinn, M. (2020). Bruk og brukere i Jotunheimen 1992-2019. Fylkesmannen i Innlandet Rapport nr. 5 | 2020.
- Vorkinn, M. & Ericsson, B. (2020). Besseggen – “been there, seen that, done that”? Fylkesmannen i Innlandet. Rapport 1/2020.
- Vorkinn, M. (2011a). Bruk og brukere i Jotunheimen 1992, 2002 og 2010 - Dokumentasjonsrapport. Fylkesmannen i Oppland, miljøvernnavdelingen, Rapp. nr. 07/11, 96 s + vedlegg.
- Vorkinn, M. (2011b). Bruk og brukere i Reinheimen sommeren 2011 - Dokumentasjonsrapport. Fylkesmannen i Oppland, miljøvernnavdelingen, Rapp. nr. 01/12, 68 s.
- Wall-Reinius, S., & Bäck, L. (2011). Changes in visitor demand: Inter year comparisons of Swedish hikers' characteristics, preferences and experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11, 38–53.
- Wilberg, K. A. K. (2012). Bortfallsstudie i Dovrefjell-Sunddalsfjella nasjonalpark: en test av selvregistreringskasser som metode for registrering av ferdsel i naturområder (Master's thesis, Norwegian University of Life Sciences, Ås).
- Wold, L. C., Gundersen, V., & Fangel, K. (2014). “Å, nå telte han deg også” – er det noe vits da? *Tidsskriftet UTMARK*. 2014.
- Wold L.C. & Selvaag S.K. (2017a). Brukerundersøkelse i Fulufjellet nasjonalpark sommeren 2016 – NINA Rapport 1333.69 s.
- Wold, L.C. & Selvaag, S.K. (2017b). Brukerundersøkelse i Sjølen landskapsvernområde sommeren 2016 - NINA Rapport 1322. 85 s.

## Takksigelser

Vi takker alle som har svart på undersøkelsene, Statens naturoppsyn for tilgang til tellerdata og Marit Vorkinn som jobber hos Statsforvalteren i Innlandet med hjelp til utforming av spørreskjema og tilgang til data fra tidligere undersøkelser på Besseggen. Finansieringen er gitt av såkorn-midler fra NINA, prosjekt Korona Norgesferie.

## Sluttnoter

---

<sup>i</sup> Antall besøkende på Falkeriset ble beregnet på følgende måte fra 1. juli til 1. oktober i 2018 med besøksbok og teller: telleren viser 15472 passeringer i denne perioden for 2017, og det ble forutsatt at alle går opp og ned og passerer telleren 2 ganger. Derfor blir antall personer lik 7736. Besøksboka viste 3448 personer i samme periode for 2017, og dette vil si at 44,6 % av de som går tur til Falkeriset skriver seg inn i boka. Det ble funnet tilsvarende tall fra et studie på Forollhognotoppen, der det viste seg at ca. 50 % av personene som går tur til toppen skriver seg inn besøksboka (Gundersen mfl. 2017). Dette gir da en faktor på 2,24, dvs. de tallene man får fra besøksboka må ganges med denne faktoren for å få det reelle antall personer. I 2018 var det fra 1.juli til 1.oktober 4966 personer som skrev seg inn i besøksboka og estimert antall personer som gikk Falkeriset den sommeren er dermed 11124, forutsatt at alle går opp og ned og passerer telleren to ganger. Antall passeringer er dermed det dobbelte, 22247 tellinger for denne perioden.



## Vedlegg: spørreskjema sommeren 2020

### UT PÅ TUR 2020



Dato i dag: \_\_\_\_\_

- Hvor er du bosatt? Land: \_\_\_\_\_
- a. Hvis du bor i Norge, oppgi kommune: \_\_\_\_\_  
b. Er Norge ditt fødeland?  
1  Ja 2  Nei, jeg flyttet dit da jeg var \_\_\_\_\_ år gammel
- Kjønn: 1  Kvinne 2  Mann 4. Alder: \_\_\_\_\_ år
- a) Hvor mange dager skal du være hjemmefra på denne reisen?  
\_\_\_\_\_ dager  
b) Hvor mange dager skal du oppholde deg i dette fjellområdet?  
\_\_\_\_\_ dager  
c) Er denne fotturen en dagstur eller del av en flerdays tur?  
1  Dagstur som varer: \_\_\_\_\_ timer  
2  Flerdays-tur som varer: \_\_\_\_\_ dager
- Hvordan har du/skal du ferdes på denne fotturen?  
1  For det meste langs merkede/tydelige stier/veier  
2  Både på og utenfor merkede/tydelige stier/veier  
3  For det meste utenfor merkede/tydelige stier/veier
- Hvor mange er du sammen med på denne fotturen (inkl. deg selv)?  
\_\_\_\_\_ pers.
- Er det barn under 15 år med i turfølget?  
1  Nei 2  Ja; antall barn \_\_\_\_\_

NESTE SIDE

13. Hvor vanskelig syns du turen har vært til nå?  
(Sett ring rundt tallet som passer best)

1 2 3 4 5 6 7  
Svært vanskelig svært lett

14. Hvor mange ganger (i løpet av hele livet) har du vært på en flerdays fot- eller skitur? (med flerdays mener vi en lengre, sammenhengende tur der du overnatter underveis)
- Aldri  1 gang  2-5  6-10  11-20  Mer enn 20

15. Tenk deg at du skal gjennomføre en flertimers tur i skogs-/fjellterreng om sommeren. Tenk deg at området er slik DU helst vil ha det – som om det var ditt "idealområde" for en slik tur. Ville det være positivt eller negativt for deg at: (merk av ett tall for hver linje)

	Svært negativt	1	2	3	4	5	6	7	Svært positivt
... det finnes tilrettelagte leirplasser med do, ved, bål, søppeldunker	1	2	3	4	5	6	7		
... du kan bli kvitt søppel i utplasserte søppeldunker	1	2	3	4	5	6	7		
... det finnes merkede stier i området	1	2	3	4	5	6	7		
... det er god skilting ved stistart og stikryss i området	1	2	3	4	5	6	7		
... det er lagt ned trestokker til å gå på der stien går over våt myr	1	2	3	4	5	6	7		
... det finnes hytter med matservring og oppredde senger i området	1	2	3	4	5	6	7		
... du møter mange andre friluftsfolk i løpet av turen	1	2	3	4	5	6	7		
... du kan gå milevis uten å møte et menneske	1	2	3	4	5	6	7		

16. Er et naturområde mer attraktivt for deg å besøke dersom det er nasjonalpark?

1  Nei 2  Ja

NESTE SIDE

9. Er denne fotturen en organisert tur?

1  Nei 2  Ja, hva slags gruppe/arrangør? \_\_\_\_\_

10. Skal du eller har du overnattet i nærheten av dette fjellområdet?

1  Nei  
2  Ja, og hvordan overnattet du/skal du overnatte: (mulig å sette flere kryss)

- Telt/under åpen himmel i naturen
- Egen/familiens hytte
- Turisthytte/Fjellstue/Gjestegård
- Hotell
- Leid hytte/hus/Airbnb
- Campingvogn/bobil utenom campingplass
- Campingplass (campingvogn/telt/bobil/campinghytte)
- Annet: \_\_\_\_\_

11. Har du vært i dette fjellområdet tidligere?

1  Aldri 2  Ja, antall somre: \_\_\_\_\_ 3  Ja, antall vintre: \_\_\_\_\_

12. Hvor fornøyd er du med ulike sider ved denne fotturen?

(merk av ett tall for hver linje)

	Svært misfornøyd	1	2	3	4	5	6	7	Svært fornøyd
Været	1	2	3	4	5	6	7		
Merking av stien	1	2	3	4	5	6	7		
Antall fotturister på stien	1	2	3	4	5	6	7		
Oppførselen til andre turgåere	1	2	3	4	5	6	7		
Sikringstiltak på utsatte steder av stien	1	2	3	4	5	6	7		
Turen alt i alt	1	2	3	4	5	6	7		

17. Hva kjennetegner dine utførte eller planlagte ferieturer i sommer? (mulig å sette flere kryss)

1  Rundreise med bil/MC/bobil etc. 2  Fottur(-er) med overnatting  
3  Kano/kajakktur(-er) med overnatting 4  Båtferie langs kysten  
5  Lengre ferie på campingplass(-er) 6  Sykkeltur(-er) m overnatting  
7  Fisketur(-er) med overnatting 8  Hytteferie  
9  By/destinasjonsferie (med overnatting på samme sted over flere netter) 10  Ingen av disse

18. I sommer har mange endret ferieplanene sine pga. Covid-19. Har dette medført at du i sommer bruker norsk natur mer enn du ellers ville ha gjort? (mulig å sette flere kryss)

1  Nei  
2  Ja, jeg kommer til å bruke naturen der jeg bor mer  
3  Ja, jeg kommer til å besøke kjente naturattraksjoner mer  
4  Ja, jeg kommer til å bruke villmarkspregede naturområder mer (områder med få folk og lite tilrettelegging)

19. Hvor sannsynlig er det at du hadde dratt til dette området i sommer om det ikke var for den spesielle situasjonen med Covid-19?  
(Sett ring rundt tallet som passer best)

1 2 3 4 5 6 7  
Ikke sannsynlig Svært sannsynlig  
I det hele tatt

20. Er dette kortet fylt ut på tur inn eller ut av området?

1  På tur inn i området 2  På tur ut av området

Har du kommentarer kan du skrive dem her:

TUSEN TAKK FOR HJELPEN OG GOD TUR VIDERE!